

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-економічний розвиток суспільства зумовлює перебудову національної системи освіти на засадах особистісно-орієнтованої парадигми, що передбачає розвиток гуманістичних ідей і пошук ефективних технологій формування професіоналізму майбутніх фахівців. У зв'язку з підвищенням вимог до представника педагогічної професії на сучасному етапі виникла об'єктивна потреба у використанні якісно нового підходу до підготовки вчителів, що передбачає й забезпечує формування їх професійно-педагогічної спрямованості.

У державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття» наголошується на важливості перебудови підготовки майбутніх учителів відповідно до стратегічних завдань реформування професійної освіти, що передбачає формування нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня, створення передумов для розвитку здібностей молоді, формування здатності до самоосвіти. Рекомендації Ради Європи щодо мовної освітньої політики висувають нові вимоги до майбутнього вчителя іноземної мови, передбачаючи високий рівень професіоналізму, готовність до забезпечення європейської якості освіти, використання нових форм і методів організації навчального процесу.

У працях М. Васильєвої, В. Гриньової, О. Дубасенюк, В. Євдокимова, В. Лозової, І. Прокопенка, В. Сластьоніна та інших науковців приділено увагу розробці вимог до професійної підготовки майбутніх учителів. Змісту професійної підготовки майбутнього фахівця присвячено праці В. Зінченко, В. Пасинок, педагогічної освіти фахівців – праці Н. Брюханової, І. Зязюна, О. Коваленко, З. Курлянд, П. Підкасистого та інших. Умови формування особистості майбутнього вчителя, його професійної та педагогічної компетентності досліджувалися Л. Карповою, Н. Кузьміною, В. Радуллом та іншими науковцями.

Питання професійно-педагогічної спрямованості особистості висвітлювалися за такими напрямками: дослідження складу та структури професійно-педагогічної спрямованості (Л. Божович, С. Зимичева, Б. Ломов, В. Мерлін, С. Рубінштейн, А. Сейтешев, І. Сергєєв та інші); вивчення етапів становлення та рівнів професійно-педагогічної спрямованості (Л. Ахмедзянова, Н. Добронравов, Т. Якушева, С. Яремчук та інші); розробка критеріїв оцінювання професійно-педагогічної спрямованості та методів її діагностування (Н. Кузьміна, А. Реан, О. Щербаков, П. Шавір та інші); вивчення професійно-педагогічної спрямованості студентів (Ф. Гоноболін, Е. Зеєр, С. Зимичева, Н. Кузьміна, Г. Томілова та інші).

Проблемам професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, виявлення її специфіки, шляхів забезпечення ефективності фахової підготовки присвячено дослідження В. Баркасі, О. Бігич, В. Калініна, М. Леврінц, Г. Мельніченко, С. Шехавцової та інших. Питання забезпечення змісту навчання іноземної мови висвітлено в дослідженнях І. Бім, Н. Гальскової, Р. Мартинової, С. Ніколаєвої, О. Петрашук, В. Редька, Г. Рогової та інших. Особливості використання комунікативно-орієнтованого підходу до навчання іноземних мов розкрито в працях Г. Китайгородської, Є. Пасова, Н. Торунової та інших.

Дисертаційні дослідження останніх років свідчать про підвищення інтересу

науковців до проблеми формування професійної компетентності та професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів у процесі навчання іноземної мови (В. Базуріна, С. Вітвицька, Л. Добровольська, Р. Дорогих, В. Калінін, М. Леврінц, Л. Михайлова та інші). Водночас проблема формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці не була предметом спеціального дослідження.

Професійна спрямованість є визначальною для професійного становлення особистості, забезпечує ефективність професійної діяльності. Необхідність формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці зумовлена особливою місією вчителя іноземних мов, покликаною здійснювати іншомовну підготовку учнів на початковому етапі їхнього навчання.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю подолання виявлених *суперечностей* між:

- потребою суспільства в представниках педагогічної професії, здатних забезпечувати іншомовну підготовку учнів, і недостатньою сформованістю спрямованості вчителів іноземної мови на професійно-педагогічну діяльність у загальноосвітніх навчальних закладах;

- значним потенціалом фахової підготовки щодо формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов і нерозробленістю організаційно-педагогічних умов її забезпечення у фаховій підготовці у вищому педагогічному навчальному закладі.

Актуальність, недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості зазначеної проблеми, необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК № 0111U008876). Тему роботи затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 24.06.2011 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.09.2011 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури визначити сутність і структуру професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов.

2. З'ясувати особливості формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього учителя іноземних мов у фаховій підготовці.

3. Теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов та експериментально перевірити ефективність цих умов.

4. Уточнити критерії та показники сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя іноземних мов.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці.

Основою дослідження є **припущення** про те, що рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя іноземних мов підвищиться за таких умов: формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять положення педагогіки вищої школи (Н. Брюханова, М. Васильєва, М. Лазарєв, В. Лозова, В. Пасинок, І. Прокопенко та інші), теорії змісту навчання (В. Зінченко, О. Коваленко, З. Курлянд, П. Підкасистий, М. Скаткін та інші), ідеї щодо психолого-педагогічної підготовки до майбутньої професійної діяльності (Ю. Бабанський, Ф. Гоноболін, В. Євдокимов, І. Зязюн, Н. Левітов, та інші), спрямованості, професійної спрямованості, педагогічної спрямованості, професійно-педагогічної спрямованості особистості (Л. Божович, С. Вітвицька, Ю. Гіппенрейтер, М. Д'яченко, Е. Зеєр, С. Зимичева, В. Мерлін, А. Сейтешев, І. Сергєєв, Л. Спірін, Г. Хазяїнов, А. Черних, П. Шавір, А. Щерба, О. Щербаков, С. Яремчук та інші), професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов (В. Баркасі, О. Бігич, Л. Добровольська, Г. Китайгородська, М. Леврінц, Є. Маслико, С. Ніколаєва, Є. Пасов, О. Петрашук, В. Редько, С. Шехавцова та інші).

На різних етапах наукового пошуку для вирішення завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми формування спрямованості особистості та професійно-педагогічної спрямованості вчителя з метою визначення ступеня дослідженості проблеми та окреслення понятійно-категоріального апарату); *емпіричні* (спостереження, анкетування, бесіди, опитування, тестування, педагогічний експеримент для перевірки організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у процесі фахової підготовки); *методи математичної статистики* (перевірка статистичних гіпотез за критерієм Пірсона для аналізу результатів експериментального дослідження).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці (формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і

позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики); виявлено специфіку професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов, яка зумовлена професійною діяльністю; визначено особливості формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці (посилення педагогічної складової професійно-педагогічної спрямованості шляхом поступового й систематичного впливу на мотиваційно-потребову сферу майбутніх учителів іноземних мов, що забезпечує формування професійно-пізнавальних потреб, підвищення інтересу до педагогічної професії, усвідомлення її соціальної й особистісної цінності; інтеграція педагогічного й іншомовного матеріалу, що забезпечується врахуванням міжпредметних зв'язків педагогічних дисциплін і дисциплін з іншомовної підготовки студентів);

- *уточнено* зміст поняття «професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземної мови» як інтегративного особистісно-професійного утворення, що передбачає усвідомлення ролі та специфіки професійної діяльності вчителя іноземних мов, сталий інтерес до виконання функцій учителя іноземних мов, потребу в систематичній і безперервній роботі з підвищення власного рівня іншомовної компетентності, удосконалення комунікативних навичок у систематичному іншомовному спілкуванні з учнями; структуру професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов (мотиваційно-особистісний, поведінково-когнітивний і рефлексивний компоненти); критерії й показники сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці: сформованість мотиваційно-особистісного компонента (професійна спрямованість, професійно-педагогічна мотивація (характер інтересу до майбутньої професійної діяльності, потреба в оволодінні професійно-педагогічними та фаховими знаннями); сформованість поведінково-когнітивного компонента (професійно-педагогічні знання, спеціальні педагогічні вміння майбутнього вчителя іноземної мови); сформованість рефлексивного компонента (педагогічна рефлексія, управління саморозвитком);

- *набули подальшого розвитку* форми та методи забезпечення організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземної мови у фаховій підготовці (складання професіограми з акцентуванням на особистісному компоненті вчителя іноземних мов; написання творів іноземною мовою на педагогічну тематику; моделювання квазіпрофесійних ситуацій діяльності вчителя іноземних мов у різних освітніх закладах; проведення лінгвістичних змагань, тренінгів спілкування, рольових ігор, дискусійних клубів, спрямованих на формування професійно-педагогічної спрямованості тощо).

Практична значущість дослідження полягає в упровадженні організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у процес фахової підготовки, які пройшли експериментальну перевірку, що дозволяє їх реалізовувати в умовах вищої педагогічної школи; розробці навчально-методичного посібника з дисципліни «Країнознавство» («L'enseignement en France») та методичних матеріалів, що можуть бути використані

в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов із метою формування їх професійно-педагогічної спрямованості.

Основні результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (акт про впровадження № 01-624 від 27.05.2013 р.), Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (акт про впровадження № 284 від 27.05.2013 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (акт про впровадження № 01-12/351 від 22.05.2013 р.), Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (акт про впровадження № 68-13-609 від 11.06.2013 р.).

Теоретичні положення, рекомендації, методичні матеріали з формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов можуть використовувати викладачі для вдосконалення навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Вірогідність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечено застосуванням комплексу методів дослідження, що відповідають науковому апарату: меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки студентів для педагогічного експерименту; порівнянням одержаних даних експериментальної та контрольної груп, їх кількісним і якісним аналізом, використанням методів математичної статистики для обробки емпіричного матеріалу; можливістю відтворення експерименту; особистою участю автора в проведенні педагогічного експерименту, апробацією й упровадженням результатів дослідження в практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, під час виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Профессиональное образование: профориентация и социализация молодежи» (Первоуральск, 2010), «Инновационные процессы на производстве и в профессиональном образовании: проблемы формирования кадрового потенциала предприятий и образовательного пространства для рабочей и учащейся молодежи» (Первоуральск, 2012, 2013), «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2010, 2011, 2012), «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2010, 2011), «Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах» (Харків, 2011).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 15 одноосібних наукових і науково-методичних працях, із них: 5 статей у провідних наукових фахових виданнях, 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 навчально-методичний посібник.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (270 найменувань, із них 12 іноземними мовами) та 9 додатків на 26 сторінках. Повний обсяг дисертації 232 сторінки, з них основного тексту – 191 сторінка. Робота містить 25 таблиць на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів наукового пошуку; наведено відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Професійно-педагогічна спрямованість як психолого-педагогічний феномен**» на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито суть понять «спрямованість особистості», «професійна спрямованість особистості», «професійно-педагогічна спрямованість», «професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземних мов», визначено й схарактеризовано особливості професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов, її структуру.

Аналіз психолого-педагогічних праць (Л. Божович, Б. Додонов, І. Зязюн, О. Ковальов, К. Левін, Н. Менчинська, В. Мерлін, В. М'ясищев, К. Платонов, В. Потиха, С. Рубінштейн, П. Якобсон та інші) дозволив визначити *спрямованість особистості* як сукупність стійких, відносно незалежних від наявних ситуацій мотивів, що орієнтують діяльність особистості; складне особистісне утворення, що визначає особливості тенденцій поведінки і дій людини, її ставлення до інших людей, до себе й свого майбутнього; стійке домінування в людині певного спонукання, інтересу, що визначає вектор поведінки; сукупність спрямованих в одному напрямі інтересів, мотивів, ідеалів, установок.

Усебічний аналіз праць науковців (М. Д'яченко, Л. Кандибович, Н. Котилєнков, А. Кочетков, О. Прядехо, А. Сейтешев, М. Углицька, А. Черних, С. Чистякова та інші) засвідчив, що професійна спрямованість особистості виявляється у вибіркового ставленні до професії й зумовлюється стійкими інтересами, професійними мотивами. Це дозволило визначити *професійну спрямованість* як складне інтегративне утворення, яке характеризує ставлення людини до обраної професії та впливає на підготовку й успішність професійної діяльності, зумовлює орієнтацію особистості на професію. Поняття «професійна спрямованість» у стосунку до представника педагогічної галузі відповідно до специфіки професійної діяльності передбачає «педагогічну спрямованість» як інтегративну характеристику особистості вчителя, що виявляється в прагненні педагога до самореалізації, професійного зростання та розвитку в галузі педагогічної діяльності.

На підставі аналізу наукової літератури (Б. Ананьєв, С. Вітвицька, Н. Добронравов, А. Маркова, Г. Хазяїнов та інші) визначено зміст поняття «*професійно-педагогічна спрямованість*» як інтегративного професійно-особистісного утворення особистості, яке характеризується сталим інтересом до педагогічної діяльності, сукупністю домінуючих професійних мотивів і потребою займатися педагогічною діяльністю, гуманним ставленням до учнів, усвідомленням цілей і завдань професійно-педагогічної діяльності.

Визначення поняттєвого обсягу центральних термінів дослідження дозволило визначити поняття «*професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземних мов*» як інтегративне особистісно-професійне утворення, що передбачає

усвідомлення ролі та специфіки професійної діяльності вчителя іноземних мов, сталий інтерес до виконання професійних функцій, потребу в систематичній і безперервній роботі з підвищення власного рівня іншомовної компетентності, удосконалення комунікативних навичок у систематичному іншомовному спілкуванні з учнями.

Виявлено й схарактеризовано структуру професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземної мови, компонентами якої є: мотиваційно-особистісний (професійно-педагогічні мотиви, професійно-пізнавальні потреби, інтереси), поведінково-когнітивний (професійно-педагогічні знання і спеціальні вміння для успішної майбутньої професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення її змісту), рефлексивний (педагогічна рефлексія, управління саморозвитком і професійним зростанням).

На підставі аналізу наукових праць (В. Базуріна, І. Самойлюкевич, Л. Михайлова, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, О. Петрашук, В. Редько, С. Хмельковська та інші) і практичного досвіду визначено особливості професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов, зумовлені специфікою професійної діяльності: усвідомлення необхідності постійного особистісного та професійного саморозвитку, потреба в обраній професії; уміння реалізовувати мовленнєвий намір, що базується на особливому підході до вивчення іноземної мови (заучування), здатність безпомилково виконувати мовленнєві операції; систематичність праці вчителя іноземної мови, що передбачає постійний контроль усних комунікативних навичок, накопичення культурних, лінгвістичних і літературних знань мови, яку він викладає; постійне спілкування з учнями (упродовж усього процесу вивчення іноземної мови), уміння спостерігати, критично оцінювати їх здобутки; сприяння розширенню кругозору учнів, їх загальної ерудиції, аналітично-когнітивних здібностей, вербального інтелекту, мовної інтуїції засобами мови, що вивчається, шляхом проектування вивчення іноземної мови на подальші життєві перспективи.

У другому розділі «**Теоретичні основи формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов**» схарактеризовано процес формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, визначено його особливості; теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземної мови у фаховій підготовці.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду з професійної підготовки майбутніх представників педагогічної професії (Франція, Німеччина, Велика Британія, США) з'ясовано, що формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов відбувається на засадах конкурентоспроможності шляхом забезпечення усвідомлення необхідності безперервного професійного й особистісного саморозвитку, розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх педагогів, формування вміння вдосконалювати технології навчання учнів.

Аналіз процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в Україні засвідчив, що на кожному рівні такої підготовки є можливості для формування професійно-педагогічної спрямованості, починаючи з організованої на належному рівні профорієнтаційної роботи в школі, відбору абітурієнтів за професійними здібностями до освоєння професії вчителя, професійного навчання

студентів упродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі (під час вивчення соціально-гуманітарних, психолого-педагогічних, фахових дисциплін, організації позанавчальної роботи студентів, їхньої педагогічної практики й індивідуального спілкування з викладачами тощо).

Процес формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці є підстави визначити як цілеспрямований, спеціально організований, систематичний процес взаємодії викладачів і студентів з метою забезпечення в студентів усвідомлення ролі та специфіки професійної діяльності вчителя іноземних мов, інтересу до виконання функцій учителя іноземних мов, потреби в систематичному іншомовному спілкуванні з учнями. Виявлено особливості формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: посилення педагогічної складової професійно-педагогічної спрямованості шляхом поступового й систематичного впливу на мотиваційно-потребову сферу майбутніх учителів іноземних мов, що забезпечує формування професійно-пізнавальних потреб, підвищення інтересу до педагогічної професії, усвідомлення її соціальної й особистісної цінності; інтеграція педагогічного й іншомовного матеріалу, що забезпечується врахуванням міжпредметних зв'язків педагогічних дисциплін і дисциплін з іншомовної підготовки студентів.

На підставі аналізу наукових досліджень із проблем професійної підготовки вчителів іноземних мов, рефлексії власного досвіду викладацької діяльності, вивчення можливостей фахової підготовки визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови як сукупність способів організації навчального процесу, які створюють певну систему організації та взаємодії об'єктів і явищ педагогічного процесу для ефективного функціонування цього процесу та для досягнення поставленої мети, реалізація яких у вищому педагогічному навчальному закладі сприятиме забезпеченню професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов: формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики.

З урахуванням визначених науковцями (Є. Артамонов, І. Багаєва, В. Гриньова, Є. Кузьмін, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та інші) цінностей професійної діяльності вчителя (ціннісне ставлення до професійної діяльності, до особистості учня, усвідомлення соціальної значущості професії педагога) обґрунтовано необхідність формування в майбутніх учителів іноземних мов ціннісного ставлення до педагогічної професії та розвитку професійно-пізнавальних потреб як провідних у мотиваційній структурі особистості, забезпечення перетворення їх у провідний мотив та особистісну якість майбутнього вчителя іноземних мов.

Аналіз наукових праць (Н. Гез, Г. Гунда, Н. Дробот, Є. Маслико, Н. Торуніна, М. Шемуда та інші) підтвердив припущення, що моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності сприяє фасилітації процесу входження в педагогічну професію та виконання функцій учителя іноземних мов, специфіка яких полягає у виробленні правильних норм поведінки, адекватної реакції на виникнення певних

ускладнень на заняттях з іноземної мови, використання визначених лексичних структур іноземною мовою для запобігання ускладнень.

Аналіз наукових досліджень (Т. Анохіна, Т. Дейніченко, О. Карапузова, В. Ягупов, С. Юсфін та інші) дозволив зробити висновок про доцільність удосконалення організації педагогічної практики майбутніх учителів іноземних мов шляхом реалізації викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики, який полягатиме в індивідуальному й груповому консультуванні, використанні індивідуального підходу до студентів під час підготовки та проходження педагогічної практики, проведенні спеціальних додаткових занять із підготовки студентів до педагогічної практики в школі, установленні дружнього взаємозв'язку з учителями-наставниками.

Теоретично обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці є взаємопов'язаними та взаємозумовленими, що спричиняє необхідність їх реалізації в комплексі та забезпечується використанням певних форм і методів у процесі професійної підготовки студентів (див. рис. на с. 10).

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці»** розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, уточнено критерії, показники та рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Для діагностики результатів експериментальної роботи з перевірки ефективності теоретично обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування професійної педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, яка проводилася в природних обставинах життєдіяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, на *констатувальному* етапі було уточнено критерії і показники, на підставі яких визначено рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці: високий, достатній, низький.

До педагогічного експерименту було залучено 147 студентів та 24 викладачі факультету іноземної філології. Для визначення ефективності організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов було сформовано експериментальну (72 студенти) та контрольну (75 студентів) групи, принципів відмінностей у рівнях сформованості професійно-педагогічної спрямованості яких на констатувальному етапі не було виявлено. Результати, отримані на констатувальному етапі експерименту, засвідчили недостатній рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов (як у контрольній, так і в експериментальній групах), що виявлялося в студентів у відсутності інтересу й потреби в педагогічній діяльності, негативному ставленні до неї тощо.

На формувальному етапі експериментальної роботи комплексна реалізація організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов забезпечувалася використанням різноманітних методів і форм у процесі професійної підготовки студентів.

Організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці		
<i>Формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці (уявлень про педагогічну діяльність, спеціальність вчителя іноземних мов, інтересу шляхом «занурення» у професійно спрямовані завдання з іноземної мови; професійно-пізнавальних потреб, перетворення їх у провідний мотив та особистісну якість)</i>	<i>Моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки (формування загальних та спеціальних професійних знань і умінь; забезпечення зв'язку між теорією та практикою; аналіз типових утруднень педагогічної діяльності, встановлення шляхів їх подолання; практичне користування іноземною мовою; педагогічна рефлексія)</i>	<i>Забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки до педагогічної практики (заздалегідь спланована і організована діяльність педагогів, спрямована на роз'яснення значення педагогічної практики, запобігання виникнення утруднень, створення ситуацій успіху під час реалізації студентом функцій учителя іноземних мов)</i>
<i>Форми забезпечення організаційно-педагогічних умов: індивідуальна, групова, колективна робота; практичні заняття, позанавчальна діяльність студентів з метою формування професійно-педагогічної спрямованості</i>		
<i>Методи забезпечення організаційно-педагогічних умов</i>		
<i>складання професіограми, вирішення педагогічних ситуацій (ілюстрації та оцінки), особистий приклад викладачів; бесіди, доповіді з усвідомлення студентами мети майбутньої професійної діяльності, цінностей навчально-пізнавальної діяльності для становлення вчителя іноземних мов («Що привело мене до педагогічного університету?», «Чому я навчаюся на факультеті іноземної філології?», «Моя майбутня професія», «Навіщо потрібно навчатися та працювати?» тощо); написання творів з аналізу професійно-особистісних якостей представника педагогічної професії («Мої особистісні характеристики як педагога» тощо); методи саморозвитку для усвідомлення специфіки діяльності вчителя іноземних мов тощо</i>	<i>ділові ігри для аналізу взаємин у системі «учитель-батьки», «батьки-діти» («Батьківські збори»); рольові ігри для формування професійно-пізнавальної мотивації, професійних та особистісних якостей, умінь та навичок, практичного застосування набутих знань («Батьки, вчитель, учень», «Розмова в учительській», «Педрада» тощо); дискусії («Шановні батьки, вас викликають до школи», «Професійність дій педагога» тощо); педагогічні ситуації (ситуації-вправи та ситуації-проблеми) для оптимальних шляхів вирішення певної ситуації; тематичні вечори, лінгвістичні змагання, дискусійний клуб «Учитель іноземних мов очима учнів» для розвитку комунікативної професійної активності, розробка проєктів («Учитель іноземної мови майбутнього») тощо</i>	<i>індивідуальне консультування групове консультування для фасилітації процесу підготовки та проходження педагогічної практики; методичний, консультаційний та інформаційний супровід проведення занять вчителями і студентами з подальшим обговоренням для формування педагогічної рефлексії студентів, управління саморозвитком, потреби в оволодінні педагогічною професією; проведення зустрічей з учнями та вчителями загальноосвітніх навчальних закладів з метою зацікавити учнів професією вчителя і спеціальністю вчителя іноземних мов</i>

Рис. Структурна модель організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці

З метою забезпечення *ціннісного ставлення студентів до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці* вже з першого курсу з ними проводилася робота щодо формування уявлень про майбутню професійно-педагогічну діяльність, вироблення інтересу до неї шляхом «занурення» в професійно спрямовані завдання з іноземної мови, які використовувалися при оволодінні студентами циклом фахових дисциплін «Практика усного та писемного мовлення», «Домашнє читання» паралельно з проходженням курсу «Основи педагогічної майстерності». Так, зміст дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» було доповнено питаннями вивчення особистісних характеристик учителя. Студентам було запропоновано написання міні-творів на теми «Який він – сучасний учитель іноземної мови?», «Мої особистісні характеристики як майбутнього представника педагогічної професії» тощо. Під час вивчення теми «Професія в житті людини» акцент робився на особливостях професійних функцій вчителя з метою формування в студентів позитивного ставлення до педагогічної діяльності й потреби займатися нею, продовженням чого стала бесіда про специфіку роботи вчителя іноземної мови, творча робота «Який я вчитель?», завданням якої було визначення мети педагогічної діяльності та цінностей навчально-пізнавальної діяльності для становлення вчителя іноземної мови. Проводилися бесіди-обговорення проблем «Що привело мене до педагогічного університету?», «Чому я навчаюся на факультеті іноземної філології?», «Мое професійне зростання» тощо. На другому курсі в межах дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» під час вивчення теми «Характер людини» зі студентами проводилася робота щодо моделювання образу ідеального вчителя іноземної мови, починаючи зі складання професіограми з обговоренням вимог до особистісних і професійних характеристик учителя іноземних мов відповідно до професійних функцій з акцентом на педагогічному компоненті професійно-педагогічної спрямованості. Студенти готували й активно обговорювали доповіді на теми: «Моя майбутня професія», «Навіщо потрібно навчатися та працювати?» з метою формування вміння рефлексувати власні дії, вироблення ціннісного ставлення до обраної професії, усвідомлення особливостей професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов.

Реалізація такої умови, як *моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки*, передбачала участь студентів у конкурсах-іграх для формування й виявлення рівня загальних і спеціальних професійних знань і вмінь майбутніх учителів іноземних мов, стимулювання їх творчої активності, самостійності в розв'язанні професійних завдань, гнучкості й оперативності мислення, пошуку найкращих способів виходу з непередбачуваних педагогічних ситуацій. Під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» використовувалися ситуації-вправи та ситуації-проблеми з метою забезпечення розвитку професійних умінь іншомовного спілкування в ситуаціях педагогічної діяльності, що передбачали проведення детального аналізу ситуації, вибір оптимальних шляхів розв'язання, використання комплексних знань, відповідних методів педагогічної роботи. Моделювання педагогічних ситуацій на заняттях з іноземної мови допомагало розкрити студентам ціннісне значення обраної професії, основні її характеристики; забезпечити тісний

зв'язок між теоретичним навчанням і його практичною реалізацією в навчально-виховному процесі загальноосвітніх середніх закладів освіти; з'ясувати та проаналізувати типові утруднення, що виникають у педагогічній діяльності, і визначити шляхи їх подолання.

На заняттях проводилися дискусії, рольові ігри («Шановні батьки, вас викликають до школи», «Батьки, учитель, учень», «Розмова в учительській», «Професійність дій педагога» тощо), інтерв'ю з представниками різних педагогічних професій із метою виявлення їхніх професійних характеристик, що забезпечували формування поведінково-когнітивного та рефлексивного компонентів професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов. Під час вивчення дисципліни «Шкільний курс викладання іноземних мов» студенти залучалися до виконання ролей учнів, батьків, учителів, керівництва школи, що давало можливість подивитися на різні ролі учасників педагогічного процесу, виробити навички виконання цих ролей за допомогою іншомовної професійно-педагогічної комунікації.

На заняттях з «Країнознавства» було зроблено окремий акцент на особливостях освітніх систем Франції, Іспанії з метою порівняння та запозичення позитивного досвіду організації процесу навчання в школі. Студенти готували доповіді на запропоновану тему з висловленням власного ставлення до методів, форм, засобів навчання, що використовуються в різних системах, фокусуючи увагу на їх позитивних і негативних аспектах. У процесі експериментальної роботи студенти були залучені до читання й аналізу журнальних статей на педагогічну тематику («Le français dans le monde», «Textes et documents pour la classe», «Le français aujourd'hui», «Revue internationale de l'enseignement», «Revista Española de Pedagogía», «Иностранные языки в школе») тощо.

На четвертому та п'ятому курсах було організовано діяльність дискусійного клубу «Учитель іноземних мов очима учнів» з метою розвитку комунікативної професійної активності, інтересу, забезпечення ціннісного ставлення до майбутньої професійно-педагогічної діяльності. У межах діяльності клубу організовувалися тематичні вечори, літературні вікторини, «круглі столи», творчі та лінгвістичні змагання, олімпіади, готувалися театралізовані вечори на педагогічну тематику, складалися проекти («Учитель іноземної мови майбутнього»), проводилися тренінги спілкування, науково-дослідницька робота тощо.

Забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики відбувалося завдяки спеціально організованій роботі з викладачами фахових дисциплін, спрямованій на доведення необхідності постійної допомоги, підтримки студентів під час активної практики в школі, надання інформації про потенціал, який мають фахові дисципліни для формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, можливості викладача фахових дисциплін у забезпеченні ефективності цього процесу. На викладачів фахових дисциплін покладалася велика відповідальність за підготовку студентів до проходження педагогічної практики, що передбачала цикл інформаційних лекцій, настановних консультацій, порад щодо практики. Організовувалася взаємодія з працюючими вчителями, що забезпечувала студентам можливість отримувати необхідні консультації й поради вчителів іноземних мов.

Реалізація педагогічного супроводу з боку викладача фахових дисциплін передбачала допомогу студентам, які мали певні проблеми в професійній діяльності на рівні програвання педагогічних ситуацій; методичну, консультаційну й інформаційну підтримку майбутнього вчителя під час аналізу відвіданих уроків, виготовлення наочних засобів, розробки методичного забезпечення, організації позакласної роботи учнів з іноземної мови. Педагогічний супровід передбачав безперервну (заздалегідь сплановану) діяльність педагога, спрямовану на запобігання виникнення утруднень, створення ситуацій успіху під час реалізації студентом функцій учителя іноземних мов. Увага приділялася як колективному, так і індивідуальному консультуванню студентів викладачем іноземної мови. На старших курсах під час проходження практики особливу увагу було приділено супроводу при організації дослідницької роботи студентів (при визначенні рівня володіння учнями іноземною мовою, проведенні опитування учнів з метою вивчення їх індивідуальних особливостей тощо). Установлено, що педагогічна практика значно впливає на формування рефлексивної позиції майбутніх учителів, оскільки за результатами практики вони оцінюють свої здібності та можливості щодо обраної професії вчителя, рівень своєї професійної компетентності.

На *контрольному етапі* педагогічного експерименту виявлено значні позитивні зміни в студентів експериментальної групи порівняно з результатами констатувального етапу педагогічного експерименту й результатами контрольної групи, що представлено в таблиці.

Таблиця

Узагальнені результати сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов (приріст у %)

Критерії та показники сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов	Рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов (у %)					
	Високий		Достатній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Критерій сформованості мотиваційно-особистісного компонента</i>						
Професійна спрямованість	+9,72	+3,97	+16,68	+4,03	-26,4	-8,0
Професійно-педагогічна мотивація	+9,74	+5,33	+27,73	+19,97	-37,47	-25,3
<i>Критерій сформованості поведінково-когнітивного компонента</i>						
Професійно-педагогічні знання	+16,63	+5,3	+43,04	+14,67	-59,68	-19,97
Спеціальні педагогічні вміння	+18,08	+5,33	+6,94	+2,7	-25,02	-8,03
<i>Критерій сформованості рефлексивного компонента</i>						
Педагогічна рефлексія	+9,71	+2,67	+16,66	+3,97	-26,37	-6,63
Управління саморозвитком	+19,47	+10,66	+18,06	+9,33	-37,51	-19,99
Загальний показник	+13,88	+5,54	+21,52	+9,11	-35,41	-14,65

Статистична значущість різниці між показниками контрольних та експериментальних груп визначалась у табличному процесорі Microsoft Excel за критерієм Пірсона. Для визначення ефективності організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці був розрахований відсотковий приріст середніх значень показників сформованості мотиваційно-особистісного, поведінково-когнітивного та рефлексивного компонентів в експериментальній групі відносно контрольної групи.

Як свідчать результати, наведені в таблиці, реалізація організаційно-педагогічних умов позитивно вплинула на формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці. Це здійснено шляхом обґрунтування, розробки, експериментальної перевірки й упровадження організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів у фаховій підготовці: формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики.

1. На підставі аналізу наукової літератури щодо понять «спрямованість», «професійна спрямованість», «професійно-педагогічна спрямованість», особливостей професійної діяльності учителів іноземних мов розкрито зміст поняття «професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземних мов» як інтегративного особистісно-професійного утворення, що передбачає усвідомлення ролі та специфіки професійної діяльності вчителя іноземних мов, сталий інтерес до виконання функцій учителя іноземних мов, потребу в систематичній і безперервній роботі з підвищення власного рівня іншомовної компетентності, удосконалення комунікативних навичок у систематичному іншомовному спілкуванні з учнями. Уточнено, що структура професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземної мови складається з мотиваційно-особистісного (професійно-педагогічних мотивів, професійно-пізнавальних потреб, інтересів), поведінково-когнітивного (професійно-педагогічні знання і спеціальні вміння для успішної майбутньої професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення її змісту), рефлексивного (педагогічна рефлексія, управління саморозвитком і професійним зростанням) компонентів.

Виявлено особливості професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов, зумовлені специфікою професійної діяльності: усвідомлення необхідності постійного особистісного та професійного саморозвитку, потреби в обраній професії; вміння реалізовувати мовленнєвий намір, що базується на особливому підході до вивчення іноземної мови (заучування), здатність безпомилково виконувати мовленнєві операції; систематичність праці вчителя

іноземної мови, що передбачає постійний контроль усних комунікативних навичок, накопичення культурних, лінгвістичних і літературних знань мови, яку він викладає; постійне спілкування з учнями (упродовж усього процесу вивчення іноземної мови), уміння спостерігати, критично оцінювати їхні здобутки; сприяння розширенню кругозору учнів, їх загальної ерудиції, аналітично-когнітивних здібностей, вербального інтелекту, мовної інтуїції засобами мови, що вивчається, шляхом проектування вивчення іноземної мови на подальші життєві перспективи.

2. Процес формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці визначено як цілеспрямований, спеціально організований, систематичний процес взаємодії викладачів і студентів із метою забезпечення в студентів усвідомлення ролі та специфіки професійної діяльності вчителя іноземних мов, інтересу до виконання функцій учителя іноземних мов, потреби в систематичному іншомовному спілкуванні з учнями.

Визначено особливості формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: посилення педагогічної складової професійно-педагогічної спрямованості шляхом поступового й систематичного впливу на мотиваційно-потребову сферу майбутніх учителів іноземних мов, що забезпечує формування професійно-пізнавальних потреб, підвищення інтересу до педагогічної професії, усвідомлення її соціальної й особистісної цінності; інтеграція педагогічного й іншомовного матеріалу, що забезпечується актуалізацією міжпредметних зв'язків педагогічних дисциплін і дисциплін з іншомовної підготовки студентів.

3. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці: формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики.

4. На основі уточнених критеріїв (сформованість мотиваційно-особистісного, поведінково-когнітивного та рефлексивного компонентів) і показників (професійна спрямованість студентів, професійно-педагогічна мотивація (характер інтересу до майбутньої професійної діяльності, потреба в оволодінні професійно-педагогічними та фаховими знаннями); професійно-педагогічні знання, спеціальні педагогічні уміння майбутнього вчителя іноземної мови; педагогічна рефлексія, управління саморозвитком) виявлено позитивні зміни в студентів експериментальної групи. Так, кількість студентів з високим рівнем сформованості досліджуваної якості в експериментальній групі збільшилася на 13,88 %, тоді як у контрольній групі відповідний приріст становив лише 5,54 %. Кількість студентів із достатнім рівнем в експериментальній групі збільшилася на 21,52 %, у контрольній групі кількісні зміни на цьому рівні нижчі (9,11%). Кількість студентів із низьким рівнем сформованості професійно-педагогічної спрямованості відповідно зменшилася в експериментальній групі на 35,41 %, у контрольній – на 14,65 %.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребують питання підготовки

викладачів вищого педагогічного навчального закладу до формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, у системі післядипломної освіти; вивчення впливу особистісних якостей абітурієнтів і студентів на формування професійно-педагогічної спрямованості.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бочарникова Т.Ф. До проблеми класифікації професійно значущих якостей педагога / Т.Ф. Бочарникова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – Вип. 33. – С. 10-17.

2. Бочарникова Т.Ф. Особливості професійно-особистісного становлення майбутніх педагогів / Т.Ф. Бочарникова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х. : УПА, 2011. – № 30-31. – С. 256-260.

3. Бочарникова Т.Ф. Сучасні вимоги до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови / Т.Ф. Бочарникова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 17-22.

4. Бочарникова Т.Ф. Особливості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов / Т.Ф. Бочарникова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х. : УПА, 2012. – № 36. – С. 21-26.

5. Бочарникова Т.Ф. Формування професійної спрямованості учнів у педагогічній спадщині А.С. Макаренка / Т.Ф. Бочарникова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2013. – Вип. № 29 (82). – С. 14-17.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Бочарникова Т.Ф. Организация профессиональной деятельности педагога по вопросам профориентации школьников (синергетический подход) / Т.Ф. Бочарникова // I Всероссийская науч.-практ. конф. с междунар. участием «Профессиональное образование: профориентация и социализация молодежи» (17-18 ноября 2010, г. Первоуральск) : сб. тр. / Филиал РГППУ в г. Первоуральске. – Первоуральск, 2010. – С. 22-25.

7. Бочарникова Т.Ф. До проблеми класифікації професійно значущих якостей педагога / Т.Ф. Бочарникова // Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика : матеріали наук.-практ. конф. (15-16 вересня 2010 р.). – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – С. 10-11.

8. Бочарникова Т.Ф. Синергетичний підхід до формування особистості / Т.Ф. Бочарникова // Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали VII наук.-практ. конф. молодих учених (4-5 листопада 2010 р.). – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – С. 10-11.

9. Бочарникова Т.Ф. Професійно-педагогічна спрямованість як компонент професійного становлення майбутнього вчителя / Т.Ф. Бочарникова // Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня 2011 р.). – Х. : ХНАУ імені В.В. Докучаєва, 2011. – С. 72-74.

10. Бочарникова Т.Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів / Т.Ф. Бочарникова // Методологія сучасних наукових

досліджень : матеріали VIII наук.-практ. конф. молодих учених (17-18 жовтня 2011р.). – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – С. 8-9.

11. Бочарникова Т.Ф. Актуальність вимог до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови / Т.Ф. Бочарникова // Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика : матеріали наук.-практ. конф. (22 листопада 2011 р.). – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – С. 9-10.

12. Бочарникова Т.Ф. Роль профориєнтації в формуванні професійно-педагогічної направленості майбутніх учителів / Т.Ф. Бочарникова // Інноваційні процеси на виробництві і в професійній освіті: проблеми формування кадрового потенціалу підприємств і освітнього простору для робочої і навчальної молоді : матеріали VI Міжнарод. наук.-практ. конф. (17-18 квітня 2012 г.) : зб. ст. – Первоуральськ : Філіал РГПТУ в г. Первоуральське, 2012. – С. 18-22.

13. Бочарникова Т.Ф. Врахування особливостей формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці / Т.Ф. Бочарникова // Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика : матеріали наук.-практ. конф. (22 листопада 2012 р.). – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2012. – С. 19-21.

14. Бочарникова Т.Ф. Опыт стран мира в формировании профессионально-педагогической направленности будущих учителей иностранных языков / Т.Ф. Бочарникова // Инновационные процессы на производстве и в профессиональном образовании: проблемы формирования кадрового потенциала предприятий и образовательного пространства для рабочей и учащейся молодежи : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (25 апреля 2013 г.) : Сб. ст. – Первоуральськ : Филиал РГПТУ в г. Первоуральське, 2013. – С. 18-23.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Бочарникова Т.Ф. L'enseignement en France : навч.-метод. посібн. з дисципліни «Країнознавство» / Т.Ф. Бочарникова. – Х., 2011. – 32 с.

АНОТАЦІЇ

Бочарникова Т.Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2013.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці.

У роботі визначено й схарактеризовано суть поняття «професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземної мови», розкрито структуру такої спрямованості. Уперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов: формування ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності у фаховій підготовці; моделювання

ситуацій квазіпрофесійної діяльності в навчальній і позанавчальній формах фахової підготовки; забезпечення викладачем іноземної мови педагогічного супроводу підготовки студентів до педагогічної практики. Визначено особливості формування професійно-педагогічної спрямованості студентів – майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки. Уточнено критерії та показники сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя іноземних мов у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: професійно-педагогічна спрямованість, майбутній учитель іноземних мов, професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя іноземних мов, фахова підготовка, організаційно-педагогічна умова, формування професійно-педагогічної спрямованості, вищий педагогічний навчальний заклад.

Бочарникова Т.Ф. Формирование профессионально-педагогической направленности будущего учителя иностранных языков в профессиональной подготовке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2013.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования профессионально-педагогической направленности будущего учителя иностранных языков в процессе профессиональной подготовки.

На основе анализа научной литературы определена сущность понятия профессионально-педагогической направленности будущего учителя иностранных языков как интегративного личностно-профессионального образования, которое предполагает осознание роли и специфики профессиональной деятельности учителя иностранных языков, устойчивый интерес к выполнению функций учителя иностранных языков, потребность в систематической и непрерывной работе над повышением собственного уровня иноязычной компетентности, усовершенствованием коммуникативных навыков в систематическом иноязычном общении с учениками.

Определены особенности профессионально-педагогической направленности учителя иностранных языков, обусловленные спецификой профессиональной деятельности: осознание необходимости постоянного личностного и профессионального саморазвития, потребность в избранной профессии; умение реализовывать речевое намерение, базирующееся на особенном подходе к изучению иностранного языка (заучивание), способность безошибочно выполнять речевые операции; систематичность работы учителя иностранных языков, предполагающая постоянный контроль устных коммуникативных навыков, накопление культурных, лингвистических и литературных знаний преподаваемого языка; постоянное общение с учениками (на протяжении всего процесса изучения иностранного языка), умение наблюдать, критически оценивать их достижения; содействие расширению мировоззрения учеников, их общей эрудиции, аналитико-когнитивных способностей, вербального интеллекта, речевой интуиции средствами изучаемого языка путем проектирования изучения иностранного языка на дальнейшие жизненные перспективы.

Установлено, что в структуру профессионально-педагогической входят мотивационно-личностный (профессионально-познавательные потребности, интересы, мотивы), поведенческо-когнитивный (профессионально-педагогические знания и специальные умения для успешной будущей профессионально-педагогической деятельности, осознание ее содержания) и рефлексивный (самооценка, управление саморазвитием и профессиональным ростом) компоненты.

Процесс формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей иностранных языков в профессиональной подготовке определен как целенаправленный, специально организованный, систематический процесс взаимодействия преподавателей и студентов с целью обеспечения осознания студентами роли и специфики профессиональной деятельности учителя иностранных языков, интереса к выполнению функций учителя иностранных языков, потребности в систематическом иноязычном общении с учениками.

Определены особенности формирования профессионально-педагогической направленности студентов – будущих учителей иностранных языков в процессе профессиональной подготовки: усиление педагогической составляющей профессионально-педагогической направленности путем постепенного и систематического воздействия на мотивационно-потребностную сферу будущих учителей иностранных языков, обеспечивающего формирование профессионально-познавательных потребностей, повышение интереса к педагогической профессии, осознание ее социальной и личностной ценности; интеграция педагогического и иноязычного материала, обеспечивающаяся учетом межпредметных связей педагогических дисциплин и дисциплин иноязычной подготовки студентов.

Впервые теоретически обоснованы и экспериментально проверены организационно-педагогические условия формирования профессионально-педагогической направленности будущего учителя иностранных языков в процессе профессиональной подготовки: формирование ценностного отношения к профессионально-педагогической деятельности в профессиональной подготовке; моделирование ситуаций квазипрофессиональной деятельности в учебной и внеучебной формах профессиональной подготовки; обеспечение преподавателем иностранного языка педагогического сопровождения подготовки студентов к педагогической практике.

Уточнены критерии и показатели (критерий сформированности мотивационно-личностного компонента: профессиональная направленность студентов, профессионально-педагогическая мотивация (характер интереса к будущей профессиональной деятельности, потребность в овладении профессионально-педагогическими и профессиональными знаниями); критерий сформированности поведенческо-когнитивного компонента: профессионально-педагогические знания, специальные педагогические умения будущего учителя иностранного языка; критерий сформированности рефлексивного компонента: педагогическая рефлексия, управление саморазвитием) профессионально-педагогической направленности будущих учителей иностранных языков.

Экспериментальное внедрение организационно-педагогических условий в учебно-воспитательный процесс высшего педагогического учебного заведения позволило обеспечить повышение уровня сформированности профессионально-

педагогической направленности будущих учителей иностранных языков, что было доказано позитивными изменениями по всем показателям у студентов экспериментальной группы по сравнению с контрольной.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая направленность, будущий учитель иностранных языков, профессионально-педагогическая направленность будущего учителя иностранных языков, профессиональная подготовка, организационно-педагогическое условие, формирование профессионально-педагогической направленности, высшее педагогическое учебное заведение.

Bocharynkova T.F. Formation of professional-pedagogical orientation of the future teachers of foreign languages in professional training. – On the rights of manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Pedagogy in speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Ukrainian Engineering-Pedagogical Academy, Kharkov, 2013.

This dissertation is a theoretical and experimental research of the problem of formation of the professional-pedagogical orientation of a future teacher of foreign languages in the process of professional training.

The thesis defines and characterizes the idea of the «professional and pedagogical orientation of future teachers of foreign languages» concept and reveals the structure of this orientation.

Organizational-pedagogical conditions of formation of the professional-pedagogical orientation of a future teacher of foreign languages have been proved and experimentally verified: formation valuable attitude to professional-pedagogical activity in professional training; modeling the quasi-professional activity situations in learning activity and extracurricular forms of professional training; providing pedagogical coaching by a teacher of a foreign language while preparing for pedagogical practice. The features of the formation of professional-pedagogical orientation at the students – future teachers of foreign languages in the process of training are defined. The criteria and statistics of formation of professional-pedagogical orientation of a future teacher of foreign languages' personality in the process of professional training have been specified.

Key words: professional-pedagogical orientation, a future teacher of foreign languages, professional-pedagogical orientation of a future teacher of foreign languages, professional training, organizational-pedagogical condition, formation of professional-pedagogical orientation, a higher pedagogical establishment.